

Tisztelt Klebelsberg Ösztöndíj-bizottság! .

Mindketten, Sántha István és Somfai Kara Dávid is keletkutató tudósok vagyunk, akik az elmúlt majd harminc évben a magyar keletkutatók, többek között Vámbéry Ármin, gróf Almásy György kutatásainak hagyományait folytatva hosszú tanulmányokat és kutatásokat végeztünk Közép-, és Belső-Ázsiában.

2017 novemberében, gróf Almásy György (1867-1933) születésének 150 éves jubileumának alkalmából keresett meg minket az asztanai magyar nagykövetség egyik munkatársa, Dorogi Sándor. Abban kérte segítségünket, hogy vegyünk részt egy tervezett emléktábla avatás előkészületeiben, másrészt előadások, kiállítások és filmbemutatók szervezésével járuljunk hozzá az ünnepség színvonalához. Természetesen örömmel élünk ezzel a lehetőséggel, hogy a magyar keletkutatás hagyományait ápoljuk és népszerűsítsük ott, ahol erednek (Közép-, és Belső-Ázsiában: Kazaksztán, Kirgizisztán). Így már 2017. decemberében Asztana, Almati (Kazaksztán) és Biskek, Karakol (Kirgizisztán) városokba utaztunk, hogy eleget tegyünk a felkérésben megfogalmazottaknak.

Vámbéry Ármin, Almásy György speciális jelentősége abban mutatkozik, hogy nemcsak a térségben kutattak, hanem kutatásaikat helyi emberek Magyarországra hozásával a hazatérés után is folytatták. Ez, az eddig kevés figyelmet kapott momentum lehetőséget ad arra, hogy a nemzeti kazak, kirgiz, karakalpak és özbek, valamint a jövőben reményeink szerint a baskír és más helyi értelmiség tagjai is magukénak érezhessék ezeknek a régi, szovjet rendszer előtti közös kutatásoknak az eredményeit.

Az őshazakutatáson alapuló speciális magyar perspektíva (egyenlőségi hozzáállás), melyet láthatóan a térségben kutatók közül csak a magyar kutatók képviseltek, speciális értéket teremt a helyi emberek számára. Ezek a magyar perspektívával végzett kutatások tudnak alternatív utat mutatni. Egy alternatív hozzáállás elsajátítását teszik lehetővé, mely égetően szükséges a két pólus, a szovjet közelmúlt és a jelenlegi szélsőséges iszlám értékeinek szorításában. Ebbe tudnánk aktívan becsatlakozni, ezen keresztül tudnánk önmagunkat meghatározni, és segíteni a helyieknek velünk együtt egy más, közös perspektíván keresztül látni a világot, melynek a térségek közötti szabad mozgás a biztosítéka. Ennek jelentőségét ismerték fel a nagykövetség és a főkonzulátus munkatársai Asztanában és Almatiban, mikor segítségünket kérték, és elkezdtünk a témában kommunikálni.

2017. decemberében előadásokat tartottunk, szimpoziómukon vettünk részt, filmet vetítettünk, fotókiállítást rendeztünk Asztanában, Almatiban és Biskekben (Kazaksztán és Kirgizisztán) Almásyról és más magyar kutatókról. Áthatolhatatlan nyelvi akadályokat hidaltunk át, mikor magyarul megfogalmazott kutatási eredményeket ismertettünk a helyi emberekről, kultúráról és etnikus csoportokról kazak, kirgiz és orosz nyelven. Lehetőséget teremtettünk, hogy mindenki önmagát ismerje fel a magyar anyagokban. Ezen túl találkoztunk a helyi etnikus értelmiségek képviselőivel, kapcsolatokat építettünk, baráti és rokoni szálakat ápolunk. Almatiban megtekintettük a városi múzeum épületét, melynek falára az Almásy emléktáblát tervezték felavatni. Karakolban megtaláltuk azt az impozáns épületet, ahol Almásy expedíciói tagjai voltak elszállásolva 1906-ban (és nem kizárt, hogy már 1900-

ban is). Az épület ma pedagógiai kolidzsnak ad helyet, melynek vezetőjével felvettük szintén a kapcsolatot. Első kirgiz utazásunk talán legkomolyabb lépése az volt, amikor Talantáli Bakcsijev iszik-köli hőseposz-mesélő beleegyezett, hogy megelevenítse Almásy által 1906-ban gyűjtött Manasz eposz eddig csak papíron létező részletét (72 sor).

Májusban Almatiban történelmi pillanatot élnünk át barátainkkal és kollégáinkkal az Almásy-emléktábla felavatásakor. Egyidejűleg tovább folytattuk Kirgizisztánban a karakoli emléktábla állítás előkészületi immár kirgiz segítséggel. A kirgizisztáni országos földhivatal vezetője, Bolotbek Berikbajev karolta fel közös magyar-kirgiz vállalkozásunkat, hogy Almásy és kirgiz segítője Turgan Berdike-úlu rokonainak, barátainak nyomára bukkanjunk. Az expedíció során nemcsak Almásy karakoli barátjának egyenes leszármazottjait sikerült felkutatnunk, hanem kirgiz társaink (Talantaí Bakcsijev Manasz-mesélő és Pamirbek Kazibajev irodalomtörténész) végérvényesen tudatára ébredtek expedíciónk és kulturális misszióink céljainak.

Kutatóútjaink talán legfontosabb eredményeképp sikerült a helyi értelmiség velünk együttműködő tagjaiban és az őket támogató legmagasabb szintű politikai tisztségvállalókban tudatosítanunk vállalkozásunk működőképességét.

Kutatóútjaink hozadéka, hogy a magyarság eredetére irányuló magyar keletkutató hagyományok a „népi kultúra” életben tartásához járulnak hozzá. Egy új, a szovjet értékek által nem befolyásolt identitáshoz segíthetik a helyi értelmiség képviselőit, felhívják ezen értékek megőrzésének jelentőségére a figyelmet az iszlám szélsőségesek előretörésének veszélyével átitatott világban.¹

Előttünk álló feladatok között kell megemlítenünk Almásy és kirgiz kutatótársa Turgan Berdike-úlu és barátja Akim Kucenko emléktáblájának felavatását az Iszik-köl megyei Karakolban a hajdani bennszülött iskola falán. Ennek az eseménynek az lesz a jelentősége, hogy mi magyarok is kivehetjük részünket a közös kirgiz-magyar kutatási hagyományok ápolásán keresztül a kirgiz emberek nemzeti öntudatra ébredéséből, mely jó alapot nyújthat további tudományos, kutatási, politikai és gazdasági együttműködésre.

¹ Köszönettel tartozunk Lezsák Sándornak, a parlament alelnökének, májusi utunk gyakorlatbani támogatásért. Ezen kívül Magyarország asztanai nagykövetségének és Almati főkonzulátusának jelen és egykori vezetőinek és munkatársainak: személy szerint Dorogi Sándornak, és Blaumann Ferencnek. Genrik (Henrik) Baljan Magyarország tiszteletbeli konzuljának, Bolotbek Berikbajev a Kirgizisztáni Országos Földhivatal vezetőjének valamint Pamirbek Kazibajevnek, Alikul Irodalmi Múzeum igazgatójának.

A kulturális misszióknak időszerűségét mutatja, hogy időközben Magyarország a Türk Népek Szövetségébe kapott felvételt, majd, hogy szeptemberben Csolpon-átá-ban a nomád világjátékok alkalmából miniszterelnöki küldöttség látogatott Kirgizisztánba.

A Klebelsberg Kunó ösztöndíj által támogatott 2018-as két kirgizisztáni utazás (melyből az első kiutaztatásához az Almati magyar főkonzulátus biztosította a repülőjegyeket) több nagy jelentőségű, jövőben megvalósítandó kulturális és tudományos projektet vetette fel.

A projekt kirgiz szálának további lehetséges eseményei:

Emléktábla avatás Karakolban

Manasz-konferencia, koncertek az emléktábla-avatás alkalmából

Almásy 1906 – fotókiállítás (eddig publikálatlan eredeti fényképek bemutatása Biskekben és Karakolban az emléktábla-avatás alkalmából)

Almásy 1906 – falinaptár

Emléklap (négyrét kihajtható színes) az emléktábla-avatás alkalmából

Magyar utazók Kirgizföldön – kiadvány (100 oldalnyi terjedelemben kirgiz és orosz nyelven)

Almásy György (1906) Kirgizisztán. Almásy második közép-ázsiai expedíciójának anyagai (fényképek, napló, eredeti dokumentumok, magyar, angol és orosz, kazak és kirgiz nyelven magyar-kirgiz és kazak közös kiadvány (magyar és angol nyelven is)

Hova lett Turgan? – Kirgizföld (2017-2018) film bemutatása Magyarországon.

Kirgiz zene – hanglezet, DVD (100 + 500 pld) a kiadvány tartalmazza Almásy György és Turgan Berdikeulu gyűjtötte és feldolgozta Manasz kirgiz hőséposz 2017-ben Talantáli Bakcsijev iszik-köli Manasz-énekes által megénekelt változatát

Vándorutam Ázsia szívébe c. könyv orosz fordítása (750 oldal B5 méretben)

Illusztris Almásy kiállítás Magyar Természettudományi Múzeumban és Néprajzi Múzeumban (Budapest) őrzött anyagokból Biskekben, a felújított Kirgiz Nemzeti Múzeumban, melyről a kirgiz kulturális miniszter és a Nemzeti Múzeum igazgatója írt alá a közreműködésünkkel szándéknyilatkozatot.

Továbbá tárgyalások folynak egy nagy kazak régészeti és néprajzi nomád kiállítás rendezésének lehetőségéről (Nurszan Alimbaj, a Kazak Nemzeti Múzeum igazgatója védnöksége alatt) a Nemzeti Múzeumban Budapesten, mely tárgyalásokon közvetítő szerepet játszunk.

Az októberi kutatóútunk Vámbéry 1863-as közép-ázsiai utazását követve Karakalpakisztánba vezetett. Itt elsődleges szándékunk volt visszaszolgáltatni a karakalpak embereknek a(z elveszett) magyar hőseposz, Arany János a nagy magyar epikus „Rege a csodaszarvasról” című művének szövegét Iszhak molla fordításában (a szöveget gondozta Somfai Kara Dávid).² Vámbéry Ármin volt az egyetlen európai utazó, akinek megadatott, hogy lássa Közép-Ázsiát az orosz hódítás (1866-1876) előtt úgy, hogy életben maradt és beszámolhatott tapasztalatairól (Travels in Central Asia, 1864). Az angol eredeti után rögtön megjelent magyarul és oroszul is egy évvel Közép-Ázsia orosz meghódítása előtt. Így Vámbéry könyve szerepet kaphatott az oroszok hódító stratégiájuk kidolgozása során.

Vámbéry Ármin (1832-1913) miután éveket töltött Isztambulban (1858-1861) és Iránban (1862-63) tökéletesen megtanulta a török, perzsa és arab nyelvet, majd magát török dervisnek álcázva özbek (szárt) zarándokokkal Közép-Ázsiába utazott (Horezm, Buhara, Szamarkand). Vámbéry 1863-as utazása során magához vett egy Kongiratból (Horezm, Karakalpakföld) származó vallásos tanítót. Iszhak mollának ugyan az volt terve, hogy Mekkába megy zarándoklatra, de akivel végül együtt maradtak Magyarorszáig. Itt élt majd harminc évet és itt is halt meg 1892-ben. Gyorsan és tökéletesen megtanult magyarul. Iszhak molla a magyar közélet prominens alakjai, köztük a legnagyobb írók körében is meglehetősen népszerűségnek örvendett. Köztük (például Jókai Mór mellett) találkozott Arany Jánossal is, és (valamilyen általunk ismeretlen okból) úgy határozott, hogy lefordítja annak csodaszarvasról szóló epikus költeményét anyanyelvére.

2018 októberében, Karakalpakisztánban, Kazaksztánban és Kirgizisztánban folytattuk munkánkat. Arany János *Rege a csodaszarvasról* című művet énekeltettük meg két helyi karakalpak regőssel. Az eposz szövegét Iszhak molla Vámbéry Ármin kongirati munkatársa fordította le még 150 évvel ezelőtt. A szöveget Somfai Kara Dávid gondozta. Így jelenhetett meg az eredeti magyar szöveg Iszhak molla fordításával, és a szöveg mai irodalmi özbek változata. Mi most, utazásunk során helyi karakalpak folklór kutatók segítségével létrehoztuk Iszhak molla fordításának karakalpak változatát. Továbbá, az eredetileg 20 versszakból álló szöveg öt versszakát sikerült megzenésíteni, megénekeltetni (karakalpakul!)³ két helyi *zsirau* (regős) segítségével. Ezzel sikerült beteljesíteni Arany János és Iszhak molla vállalkozását, élővé tenni a szöveget, rekonstruálni az elveszett magyar hőseposz zenei változatát, benyomást szerezni arról, hogyan is hangozhatott a magyar hőseposz. Számos kérdés maradt még nyitva, például Iszhak molla özbek vagy karakalpak származását illetően, mely meghatározó lehet választása értelmezésekor, hogy miért éppen Arany Csodaszarvasának fordítására vállalkozott, de ezekben a kérdésekben részben még nem tudunk választ adni (miért éppen ezt a művet választotta), részben viszont nem szeretnénk állást foglalni (származását illetően), nehogy az érintett népek etnikus érzékenységét sértsük.

² Arany János: *Rege a Csodaszarvasról - Adzsáib szujgunnung hikájeti* (fordította Iszhak molla). Antológia Kiadó: Lakitelek: 2016.

³ Az eredeti fordítás alapján Somfai Kara Dávid és Szejdin Amirlan ültette mai karakalpak nyelvre.

Projektünkkel új, további utak is megnyíltak. Az ősi magyar zene iránt érdeklődő magyar népzeneészeket szeretnénk bevonni projektünkbe. Karakalpak, kirgiz zenészeket és regösöket szeretnénk meghívni Magyarországra, mintegy műhelymunkára, mesterkurzusra, ahol koncertek szervezése mellett a magyar és magyar-kipcsák (kun és palóc) területeken, a magyarországi zenészeknek lehetősége lenne megismerkedni közép-ázsiai énekes és hangszeres zenélési technikákkal, melyek inspirálók lehetnek később saját zenéjük formálása során, melynek következő lépcsőfoka az lehet, hogy a Manasz, a Csodaszarvas és a kirgiz-kipcsák Kurmanbek is megszólalhatna eredetiben nemcsak Magyarországon, hanem magyarul is! Ennek alapját az adja, hogy tanulmányút során elkészült az Almásy György által gyűjtött Manasz részlet magyar fordítása, több mint száz év után először! Most már tényleg elmondhatjuk, hogy van saját magyar Manaszunk, az Almásy-Manasz. A Manasz magyar, a Csodaszarvas karakalpak változata és a jövőben a Kurmanbek magyar változatai új utat nyithatnak a magyar, magyar-kipcsák és a közép-ázsia kipcsák, kirgiz és karakalpak rokon népek közötti barátság és kulturális közeledés, valamint tudományos projektek kialakítása során. A továbbiakban közös koncerteket szeretnénk szervezni, nemcsak a magyar, hanem a karakalpak és kirgiz területeken, mely ötletet magyar és helyi politikusok és állami vezetők támogatása is övez.

A projekt karakalpak szálának további lehetséges eseményei:

Arany János és Iszhak molla „Rege a csodaszarvasról” műve karakalpak változatának kiadása, a kísérő tanulmány elkészítése.

A karakalpakok körében végzett munkánkat dokumentáló kisfilm bemutatása Magyarországon

Karakalpak zenei CD készítése, mely képet ad a karakalpak népzenei mai életéről.

Emléktábla avatás Kongiratban, Iszhak molla szülővárosában a helyi új mecsetnél. Az emléktábla elkészítése, melynek költségeit Magyarország taskenti nagykövetsége Szántó Péter nagykövet úr vezetésével vállalta magára.

A kongirati új mecsetnél egy Iszhak molla - Vámbéry Ármin emlékszoba kialakítása állandó kiállítás részére.

Az emléktábla avatásra való kiutazás egyben a (kipcsák) karakalpak-magyar kulturális kapcsolatok és közös kutatási projektek létrehozásának már egy új fázisát jelenti!

Előmunkálatok

Tevékenységi beszámoló, arról merre jártunk, hol, mit csináltunk, milyen eredménnyel, kivel ismerkedtünk, mi lehet ennek a jövőbeli jelentősége?

2017. decembere

Magyar utazók Közép-Ázsiában, keletről származó terepmunkatársak magyarországi emléke

2017. decemberében kezdtünk el a térségbe rövidebb kutatóutakat szervezni. A 2018-as két utazáson Sántha Istvan és Somfai Kara Dávid egyenrangú kutatótársak voltak, utóbbinak a helyi nyelvekben való jártassága lehetővé tette, hogy ne kelljen a nyelvi kompetencia hiányából eredő félreértésekkel foglalkozni, hanem az identitás-építés folyamatára lehessen koncentrálni teljes erővel a kutatóút során.

Az volt vállalkozásunk egyik alapötlete, hogy a magyar kutató expedíciók eddig leginkább csak magyarul megjelent eredményeit vigyük vissza keletre, és interpretáljuk a helyi emberek számára, ahonnan eredetileg vétettek. Hogy teljesítsük ezt az önmagunk számára kitűzött feladatot Kazaksztánban, Kirgizsztánban és Karakalpakisztánban (Özbekisztánban) előadásokat tartottunk, interjúkat adtunk, kiállításokat, és filmbemutatókat rendeztünk magyar utazókról és keleti társaikról interpretáltunk publikált és eddig publikálatlan anyagokat helyi nyelveken. Úgy véltük, egy direkt kommunikáció segíthet a helyi értelmiség képviselőinek, hogy referencia pontot találjanak saját identitás építésénél történetek segítségével, melyek olyan hősekről szólnak, akik nem kompromittálódtak a szovjet rendszer által. Véleményünk szerint, a múlt közös tapasztalatának értelmezése jó alapot jelenthet új jövőbeli közös projektek kezdeményezésére.

A magyar utazók, különös tekintettel a keleti származású társaikkal kapcsolatos anyagainak előzetes magyarországi elemzése után jutottunk arra, hogy vannak olyan vonatkozások, melyek megelevenítése fontos lehet. A keletről hozott munkatársakkal való együttműködés eredményeként létrejövő beszámolók többnyire kizárólag magyar nyelven jelentek meg, így sem a nyugati, sem a keleti érdeklődő tudós olvasóközösség számára egyáltalán vagy csak nagy nehézségek árán, és akkor is csak részben voltak hozzáférhetők. Kutatóutunk egyik alapfelvetésének is tekinthető, hogy ezeknek az anyagoknak a helyi közönség számára helyi nyelveken tesszük hozzáférhetővé ezeket az anyagokat onnan, ahonnan erednek. A nagy projekt eredetileg három esetet érint. Ez a beszámoló két esetről ad számot, melyek 2018-hoz köthetők. A harmadik eset, Baráthosi Balog Benedek, Tagán Galimdzsán és Imaoka Dzsúicsiró esetét 2019-ben tervezzük kutatni Baskortosztánban, az Orosz Távol-Keleten (Amur, Szahalin) és Japánban, a Klebelsberg alapítvány támogatásával, ha a Tisztelt Bizottság érdemesnek találja eddigi tevékenységünket és eredményeinket ahhoz, hogy kutatásainkat folytathassuk.

Almásy György (1867-1933) magyar földesúr, Borostyánkő várának úra és keletkutató kétszer járt kazakok és kirgizek körében (1900, 1906). Turgan Berdike-úlu (vagy oroszosan Berdikinov) 15 éves fiú lehetett, amikor 1906-ban Almásy György magával hozta Magyarországra. Az Almásy gyerekek

tanítójaként volt alkalmazva. Orosz nyelvre tanította őket. Almásy két tanulmányt is közölt, melyekben nagy valószínűséggel kiemelt szerepet játszott Turgan tudása. A kor szokásának megfelelően fel sem merült a munkatárs nevének megemlítése a publikációban. Az egyik tanulmányban a kirgiz életformára vonatkozó terminológiákat gyűjtötték össze tematikusan. A másikban a kirgiz hőseposz, a *Manasz* egy rövidebb részletét adták közre. Havonta fizetést kapott Almásytól, melyeket összegyűjtve földtulajdont kívánt vásárolni hazatérve Kirgizföldre. Turgan legalább egy évet töltött Almásyénál Borostyánkő várában, mielőtt elindult volna haza. Ez az utolsó információ, amit tudni róla. Az egyik, ha nem legfontosabb célunk Kirgizisztánba, hogy információt gyűjtsünk róla, környezetéről, ahonnan érkezett, és ahova elindult Magyarországról haza. Emellett persze titkon abban is bízunk, hogy Turganon keresztül Almásyról is megtudhatunk új dolgokat, eredeti, eddig nem szmításba vett megfontolásokat.

Kirgizisztánban Először Karakolba mentünk (az egykori Przsevalszkba) azzal az eredeti céllal, hogy találjunk egy régi cári orosz épületet, mely feltehetőleg már Almásy idejében is állt, melyre egy emléktáblát lehetne állítani Almásy, Turgan, A. Kucenko, Prinz Gyula és általában véve a két Almásy-expedíció emlékére (1900, 1906). Teljesen véletlenül találtunk rá a mai pedagógia középiskola, az egykori őslakos iskola épületére, ahol az Almásy-expedíció tagjai 1906-ban el voltak szállásolva mielőtt a hegyekbe indultak volna, és miután onnan visszatértek az Iszik-köl partjára, és amely előtt számos fénykép készült az expedíció tagjairól helyi lakók társaságában. Mindenkit nagy örömmel töltött el ez az eredmény, mindenki vállalkozott, hogy kiveszi a részét az emléktábla-állítás előkészítő munkálataiból.

Az első utazás során magunkhoz vettük az összes (több esetben eredeti) dokumentumot, mely Almásyval és Turgannal kapcsolatos. Az egyik ilyen dokumentum az Almásy-féle *Manasz*-gyűjtés passzusai (72 sor), melyet Turgannal közösen fordítottak németre.⁴ Ezt a szöveget mutattuk meg egy *Manasz*-mesélőnek (*manaszcsi*), aki abból az Iszik-köl menti térségből származik,⁵ ahonnan Almásy szövege is le lett jegyezve, és nem mellesleg ahova Turgan is való. Arra tettünk kísérletet, hogy megelevenítsük a tetszhalott szöveget a *manaszcsi* interpretálásával. Mindenki nagyon izgatott volt, mikor az írott szöveg több mint száz éves után felhangzott. Ez a pillanat döntő jelentőségű volt, azért is, mert kirgiz kollégáink, ekkor ébredtek tudatára annak, hogy Turgan Berdike-úlu tekinthető az első kirgiz származású *Manasz*-kutatónak, aki létéről mindeddig mit sem tudtak Kirgizisztánban.

A *Manasz* a leghíresebb kirgiz hőseposz. Több mint 500 000 sorával a jelenleg ismert leghosszabb eposz a Földön. Ennek oka az lehet, hogy képes volt a különböző nemzeti változatokat és nézőpontokat magában egyesíteni. Főként az Iszik-köl vidéken és a Talasz-hegységben közkedvelt. A *Manasz* a kirgiz nemzetiség egyik fontos eleme. Az abban hívők számára, az öntudat kinyilvánulása, a sorsszerűség magyarázó ereje. Tulajdonképpen mindent magyaráz, ami józan ésszel felfoghatatlan. Máshogyan, a *Manasz* a kirgizek védőszelleme. Ez az oka, hogy a *Manasz*-mesélők rendkívül népszerű figurák

⁴ Keleti Szemle 1911.

⁵ Kelet Iszik-köl: Preobazsenszk/Tüp és Przsevalszk/Karakol környéke

mindmáig, autoratív személyek előszeretettel tartják maguk mellett segítőként, és hogy a *manaszcsi* már-már szinte élő hősként mozog egyszerű kirgiz emberek körében.

Almásy György az első európai volt, aki nem orosz birodalmi ügynökként, mely a kirgizek számára nagy jelentőségű, járt a kirgizek körében és Manaszt is gyűjtött. 1911-ben a keleti szemlében megjelent cikke az első Európában európai nyelven (németül) megjelent publikáció volt, mely a Manaszból közöl egy rövidebb részletet (kirgiz nyelven latinbetűs átírással és német fordításban).

Első út, 2018. májusa, Kazaksztán

Közép-Ázsiába való utazásunk egyik fő célja 2018. májusában az volt, hogy résztvegyünk az Almásy emléktábla-avatási ünnepségén az Almati Város Múzeuma épületében. Az ünnepség része volt egy általunk rendezett Almásy 1906-os útjáról reprezentáló eddig publikálatlan fényképekből összeállított fotókiállítás⁶ és Almásy első utazásáról szintén általunk⁷ készített fim bemutatója mellett egy kerekasztal beszélgetés is része volt Almásy életéről és munkásságáról. Az egyik résztvevő, Nel'ja Buketova egy helyi francia származású építészről Paul Gourdet-ről tartott előadást, aki többek között a múzeum épületét is tervezte és építette, és akivel Almásy is találkozott.

Az ezen az előadáson bemutatott fényképek, a múzeum épületéről, Vernij (az egykori Almati) szomszédos kerületéről, a főkormányzó családtagjairól mind Almásy 1903-as magyar nyelvű könyvéből⁸ lettek kölcsönvéve. Itt említette meg az előadó, hogy a könyv egy példányát, egy Almásytól származó levél társaságában Mihail Jefremovics Ionov (1846-1919) főkormányzó ükunokája örzi szentpétervári otthonában. Ezek a részletek az előadással együtt annak az érzetét keltette, hogy a magyar expedíció⁹ is egy kolonialista projekt volt. Más szavakkal, a kapcsolat a magyar utazó és a Pamírt az Orosz Birodalomhoz csatoló főkormányzó között, nem volt esetleges, nagyon fontos volt Almásy számára. Az se tekinthető többé véletlennek, hogy Vernijről (ma Almati), mint a főkormányzó székhelyéről, és a helyeiről (hivatalok és házak), a családtagokról, és magáról a főkormányzóról és családjáról jól megírt és részletes leírásokat találhatunk Almásy könyvében. Tehát a mítosz, hogy a magyar utazók Közép-Ázsiában (és általában véve Keleten) való tevékenységének (a magyar őshaza, a keleten maradt rokon magyarok leszármazottainak keresése) nem voltak kolonialista aspektusai, nem tartható többé. Nem tekinthetünk el ettől, ha komolyan vesszük az emléktábla felavatása során az Almati város múzeumában rendezett kerekasztal beszélgetés során elhangzottakat. Ez forduló pontja volt a májusi kutatóútnak, mert a magyar szociálintropológusok, etnológusok, folkloristák, turkológusok figyelme szinte kizárólag a kirgiz és más helyi török (köztük kipcsak) etnikus tartalmakra összpontosult, mint Almásy esetében néha kiegészülve a helyi (orosz) lakosság iránti érdeklődéssel.

Almatiban

Almati Város Múzeumban emléktábla avatás Almásy György tiszteletére, kiállítás, filmbemutató, konferencia

(Kazak Akadémia egykori) Történeti-, és Néprajzi Intézetében együttműködési szerződés aláírása közvetítésünkkel az MTA BTK történettudományi és néprajztudományi intézeteivel

⁶ Sántha István rendezésében

⁷ Somfai Kara Dávid filmje

⁸ Almásy: *Vándorutam Ázsia szívébe*. 1903. Budapest.

⁹ Almásy 1906-os expedíciója

(Kazak Akadémia egykori) Nyelvészeti Intézetében Erden Kazsibekov, Mándoky Kongur István barátja, együttműködési szándékról való megállapodás jövőbeli projektekről, Kazaksztán területén élt osztrák-magyar származású egyének élettörténete témájában

(Kazak) Nemzeti Múzeumban a kazak hősök levágott fejeinek visszeszerzésével kapcsolatos részleteket kutattuk a múzeum igazgatójával, Nurszan Alimbajjal. Együttműködési lehetőségek mérlegelése, kiállítások rendezése magyar múzeumokban

Al-Farabi (Kazak Állami) Egyetem történelem és néprajz tanszékein közös projektek mérlegelése

Kazak Nemzeti Archívumban Almásy György és Turgan Berdikeúluról szóló anyagok kutatása

Első út, 2018. május, Kirgizsztán

Az is Almásy kirgizföldi utazásának kutatásában egy új aspektusát, hogy ezen a második úton egy kirgiz állami csúcsburokrata támogatásával utaztunk az Iszik-kölre és Karakolba, ahonnan maga is származik. Az emberei, köztük tanácsadója, a *manaszcsi* Talantáli Bakcsijev (aki az Almásy gyűjtötte Manasz részletet segített megszólítani 2017. decemberében) igyekeztek segíteni Turgan és rokonainak titkát felfedni, első megközelítésben mindenféle különösebb siker nélkül. Karakolban azonban a helyi pravoszláv közösség és kirgiz patrónusunk kapcsolat-hálóján keresztül sikerült Almásy barátjának, házigazdájának, a helyi bentlakásos iskola inspektorának leszármazottai nyomára bukkannunk. Ez az az iskola, melynek falára emléktáblát szeretnénk elhelyezni Almásy György, Turgan Berdike-úlu és Akim Kucenko személyeit, tevékenységét, egymás közötti kapcsolataik emlékét ápolva. Annak a folyamatnak a vizsgálata, ahogyan a magyar törekvés lépésről lépésre más etnikumok képviselői számára is fontossá válik, májusi kutatásunk másik eredményét jelenti. Saját kutatásunk módszertana lépésről-lépésre az identitás kérdésének fejlődésével szinkronban formálódott.

Négy felmerülő vonalnak igyekeztünk minden erőnkkel és tudásunkkal utána menni, helyi intellektuális erők segítségét is bevonva kutatásunkba. Először is, Turganról szerettünk volna adatokhoz jutni. A második felmerülő vonal Turgan 'névjegykártyájához' kapcsolódik, melyet Prszevalszkban készítettek, közvetlenül azelőtt, hogy Turgan elhagyta Kirgizföldet Magyarországra. Mindhiába igyekeztünk fellelni a prszevalszki¹⁰ professzionális orosz fotográfus, Rizskov fotostudiójának nyomát Karakolban¹¹ és Biskekben, hogy esetleg további fényképeket találjunk Turganról. A harmadik kísérlet arra irányult, hogy Almásy barátjának, vagy leszármazottainak nyomára bukkanjunk. Akim Kucenko, a karakoli őslakos (oroszok és nomád kirgizek számára fenntartott) bentlakásos iskola felügyelője (igazgatója és egyben tanára), aki Almásy házigazdája volt Prszevalszkban.

Végül párhuzamosan a földhivatal vezetője és a karakoli pravoszláv egyház segítségével sikerült a Kucenko család nyomára akadnunk. Találkoztunk a család egyenesági leszármazottjával, aki röviden mesélt őséről, Almásy barátjáról és ígéretet tett, hogy bemutat minket a család idősebb tagjainak. Az, hogy Almásy barátjának nyomára akadtunk nyilvánult talán a májusi utazás legnagyobb eredményének.

Biskekben

(Egykori) pedagógiai főiskolán előadás Almásy György 1906-os expedíciójáról, és Turgan Berdikeúluval végzett közös munkáikról

Kirgiz Nemzeti könyvtár fonotékájában kirgiz népzene gyűjtemény áttekintése

Biskeki Gyerekkönyvtár fonotékája kirgiz népzene gyűjtemény áttekintése

¹⁰ Karakol 1991 után

¹¹ Prszevalszk az orosz és a szovjet időkben

Kirgiz Konzervatórium, múzeuma, és fonotékája kirgiz népzene gyűjtemény áttekintése, együttműködési lehetőségek mérlegelése, a kpcsák kapcsolatok ápolása

Kirgiz Földhivatal támogatásával karakoli utazás, mely során Talantáli Bakcsijev Manaszmesélő segítségével Almásy György 1906-os expedíciójának nyomait, Almásy barátai, Turgan Berdikeulu nyomát igyekeztünk felkutatni

Kirgiz Nemzeti Archívumban Almásyról és Turganról szóló írásos és fényképes dokumentumokat igyekeztünk találni.

Iszik-köl mentén Almásy feltételezhető manaszmesélőjének Csojuka Ömür-ulu (1863-1925) szállás-, és emlékhelyének felkeresése, Sábaj manasz-mesélő sírjának meglátogatása, imádkozás és regélés

Kirgiz Külügy Minisztériumban segítség kérése Almásy ausztriai archívumába való bejutás érdekében

Karakolban

Helyi Archívumban Almásy szállás adójának és barátjának, segítőjének Akim Kucenko-ról szóló dokumentumok kutatása

Helytörténeti múzeum archívumában Almásy és Turgan után való kutatás megtekintése

Nyilvántartási hivatalban kísérlet Turgan nyomának felkutatására

Polgármesteri hivatalban az Iszik-köli terület polgármesterhelyettesével kutatási stratégiák mérlegelése Turgan nyomára bukkanni

Iszik-köli televízióban élő adásban számoltunk be projektünkről

Második út: 2018 októbere, Kirgizsztán

Biskekben, a Kirgiz fővárosban találkozhattunk Almásy prsevalszki barátjának, Akim Kucenkónak az ükunokájával. Egy hosszú beszélgetésen vettünk fel a több mint száz éve felhagyott szálakat. Mesélt családtagjainak, őseinek szokásairól és képességiről. Ő maga is, mint ükapja és fia szenvedélyes vadász és kísérletező kertész, aki részleteiben ismeri az Iszik-köl és a kirgiz-kazak államhatár közötti térség jellegzetességeit, saját tapasztalatai, megfigyelései vannak ezekről a területekről. A helyi természetről tett verbális interpretációi nagyon hasonlítanak Almásy száz évvel ezelőtti a térségről készített leírásáira.

Biskekben, a filharmónia egyik próbatermében a Kurman-bek-ről életéről, tetteiről, viselt dolgairól szóló kipsák hőseposz egy rövidebb részletét énekelte meg számunkra egy helyi kirgiz (nem kipsák nemzetségbeli) professzionális zenész komuz (kirgiz pengetős hangszer) kíséretével, melyet sikerült rögzítenünk is.

Úgy gondoljuk, hogy talán szükséges itt néhány szót ejteni a Manasz eposszal szemben kevésbé ismert Kurmanbek kirgiz-kipsák eposzról. Kurmanbek eposz legteljesebb variánsát (5 500 sor) Kalik Akijev kirgiz író közölte 1933-ban. Ezért a kirgizek a több mint 40 000 soros Manaszhoz képest a Kurmanbek-et *kendze* (apró) eposzként tartják számon. A történet a Fergána-völgyet uraló kirgiz-kipsák nemzetség körében játszódik Tejibek fia Kurmanbek 16 évesen elhatározza, hogy bosszút áll a vidékre támadó pogány (kalmak) nemzetségeken, ezért 40 fős dzsigit (ifjú harcos) kíséretével a kalmakok ellen indul, de apja Tejibek nem támogatja, sőt legjobb harci paripáját, Taltoru lovat sem adja oda fiának, mert irigyli tőle a dicsőséget. Kurmanbek végül mégis győzedelmeskedik, és a kalmakokat elűzi a vidékről. Kurmanbek *dasztant* (hőseposzt) a déli *gidirsa-kipsák* vagy *icsikilik* kirgiz nemzetségek közt volt ismert. Míg az Iszik-köl-tó, Csüj es Talasz völgyi kirgizek (*arkalik*) a Manasz trilógiát kedvelték, a kipsák-kirgiz nemzetségek közt Kurmanbek eposza volt népszerű, melyet a Manasszal ellentétben komuz kísérettel adták elő. Kurmanbek eposznak egyébként karakalpak variánsa is van, ami annak kipsák eredetét bizonyítja, ugyanis a kipsákok egy része (Fergana, Alaj-hegység) a kirgiz nemzetségekhez csatlakozott, más részük a horezmi karakalpakokhoz. A pogány kalmakok valószínűleg az ojrát Dzungár Birodalom és Mogulisztán közti harcokra utal (1678-1680). Ugyanakkor a 18. században Dzungáriát szétzúzó (1758-59) Mandzsú Birodalom is próbálta Fergánát elfoglalni, lehetséges, hogy Kurmánbek eposzban a Kokan kánság (1709-1876) és Mandzsú Birodalom konfliktusával (1760) kapcsolatos elemeket is találunk.

Biskekben

Kirgiz Nemzeti Könyvtárban az Ajtmatov emléknapi alkalmából beszélgettünk kulturális missziókról, együttműködési lehetőségek mérlegelése

Kulturális, Turisztikai és Informatikai Minisztériumban találkozás az új kulturális miniszterrel, és a Kirgiz Nemzeti Múzeum igazgatójával

Alikul múzeum, két előadás középiskolásoknak Almásy és Turgan életéről és kirgizföldi munkásságáról

Találkozás Iván Kucenkóval, Almásy barátjának ükunokájával, egy hosszú életinterjú készítése

Kirgiz Nemzeti Filharmóniában a Kurman-bek kipszák hőseposz egy részletének felvétele

Második út: 2018. októbere Kazaksztán

Októberben Almati-ban két fonalat igyekeztünk követni, melyek első látásra teljesen külön szálak voltak, de egy ponton egymásba fonódtak. Ellátogattunk Almati város múzeumába, ahol kozák atamán tárgyak nyomára igyekeztünk jutni. Találkoztunk a helyi kozákság képviselőjével, akivel igyekeztünk behatárolni Mihail Jefremovics Ionov főkormányzó sírját, ő volt Szemirecsje¹² (sorban negyedik) főkormányzója Almásy utazása idején. Szintén találkoztunk a Kazak Nemzeti Múzeum igazgatójával, Nurszan Alimbájevvel, aki kulcsszerepet játszott Kejki-bátor, kazak nemzeti hős koponyájának Oroszországtól való visszaszerzésében.¹³ Közvetítőként lépett fel a kazak csúcspolitikusok és a mai orosz kozák atamánok között, hogy a kazak nemzeti hősök koponyái megszerzéséért. Ezek olyan orosz múzeumokban vannak őrizve, mint a szentpétervári Kunsztkamera. Cserébe szovjet rendszer előtti kozák atamánok a Szovjetunió 1991-es széthullása után a szuverén Kazaksztánban maradt tárgyait (szablyák és zászlók többek között) ajánlották fel.¹⁴

Almatiban

Kazak Nemzeti Múzeumban találkozás az igazgatóval, Nurszan Alimbájevvel, beszámoló a kazak hősök levágott fejére vonatkozó kutatás jelenlegi állásáról, meggondolásokról, levonandó konzekvenciákról, az ellenoldal, a kozák atamán attributumok (zászlók és kardok) jelentkezése a múzeum archívumaiban

Városi Múzeum archívumában a főkormányzóról szóló anyagok és a kozák atamán attributumok megtekintése

Ionov főkormányzó sírjának keresése, kozák emlékhelyek felkeresése

¹² Hétfolyó vidéke, Szeti-szu (Almati Megye, Kazakföld)

¹³ A kazak fél felkérésére Kustár Ágnes a Természettudományi Múzeum kutatója végezte el az antropológiai vizsgálatokat a koponyán 2017-ben. Ezek a vizsgálatok arra irányultak, hogy

- 1, rekonstruáljak a koponyából az arcot és a vonásokból családi és etnikus vonásokat állapítsanak meg.
- 2, Hogy megállapításra kerülhessen, hogy a koponyából levonható következtetések mennyiben felelnek meg Kejki-bátorról ismert másfajta információknak.
- 3, Annak megállapítására hogy a koponya tényleg Kejki-bátoré, és nem másé lehetett.

¹⁴ Legutóbb az avar származású Hadzsi Murat fejről folytatnak a dagesztáni képviselők sikeres tárgyalásokat, hogy visszaszerezzék a szentpétervári Kunsztkamerából azon célból, hogy a teste többi Azerbajdzsánban található részével egyesíthessék és újratemethessék. Hadzsi Murat történetét Lev Tolsztoj dolgozta fel, mely könyv magyarul is megjelent (Lev Tolsztoj: Hadzsi Murat, Magyar Helikon Budapest 1980).

Második út: 2018. októbere Özbekisztán

Taskent

Semmilyen publicitást nem kaphattunk, mert ekkor a külügyminisztérium titkos szolgálati szervei megfigyelése alá kerültünk volna, mely lehetetlenné tette volna kutatóutunk missziójának teljesítését.

Muhtár Asrafi zenetörténeti múzeum meglátogatása, az özbek népzenei munkák áttekintése.

Juszuf Radzsabi Etnomuzikológiai Múzeumban találkozás Haszan Radzsabival, a nagy özbek etnomuzikológus fiával, aki bevezetést adott a 19. század végi perzsa költő Navái költészetébe saját zenéjével, és édesapja özbek népzenei gyűjteményébe

Kirgiz nagykövetségen, megbeszélés arról, hogy hogyan tudnának kirgiz kutatók Turgan után kutatni az Özbek Nemzeti Archívumban Taskentben

Magyar nagykövetségen egyeztetések Iszhak molla emléktáblájának és emlékhelyének kérdéséről

Özbek Nemzeti Könyvtárban a fonotékában az özbek népzene gyűjtemény áttekintése és a taskenti hanglemez gyár történetének kutatása

Özbek Tudományos Akadémia történeti és néprajzi intézetében memorandum, szándéknyilatkozat előkészítése kölcsönös együttműködéséről, közös projektek jövőbeli vezetéséről: magyar Közép-Ázsia-utazók műveinek ismertetése és közös szociálantropológiai kutatási program megfogalmazása népi vallásosság helyi gyakorlatai témában. Ezek az együttműködések egyben az Özbek Nemzeti Archívumban való kutatásnak az alapjai is lehetnek.

Az Özbek Nemzeti Archívumba sajnálatosan, minden erőfeszítésünk ellenére sem sikerült dolgoznunk, a magyar követség közvetítésével és az özbek külügyminisztérium engedélyeztetésével nem sikerült olyan engedélyt szereznünk az utazás egy hónapos előkészítése után sem, amely alapján utána nézhettünk volna a magyar utazókkal (Almásy, Prinz) kapcsolatos cári titkosrendőrség által készített jelentéseknek, iratoknak. Ennek azért lett volna témánk szempontjából jelentősége, mert előbukkanhatott volna valami, különben mellékesnek tűnő információ Turgannal kapcsolatban is. Feltevésünk alapja, hogy valamiféle írásbeli engedély nagy valószínűséggel szükséges volt, amikor egy helyi lakos külföldre kívánt utazni. Nagyon fontos kiindulási alap lehetett volna egy ilyen jellegű kósza adat. Az archívum a külügyminisztérium felé adott válaszában az fogalmazódott meg, hogy magyar utazókkal kapcsolatos anyagok (általában véve) nincsenek az archívumban. Sajnos ez az adat láthatóan nem felel meg a valóságnak teljes mértékben. Hiszen az archívum tudományos vezetője a vele való személyes találkozó során indulatosan reagált amikor rákérdeztünk a cári titkosrendőrség anyagait tartalmazó gyűjteményre. Válaszában megfogalmazta, hogy miért nem utaltunk kérelmünkben erre a gyűjteményre is. Ez arra utal, véleményünk szerint, hogy válasza kutatási kérelmünkre automatikusan elutasító volt. És bár

megkeresésünkre visszvonult, úgy mond az archívum igazgatójával való egyeztetésre, mégsem kaptunk lehetőséget arra, hogy személyesen nézhessünk utána a magyar kutatók és segítők viselt dolgainak a cári orosz titkosrendőrség jelentéseiben.

Második út: 2018. októbere Karakalpaksztán

Karakalpaksztánban minden nap rendkívül feszített programot kellett teljesítenünk. A programot a helyi vendéglátók állították össze, minden esetben tekintettel voltak célunkra: Vámbéry Ármint és Iszhak molla emlékhelyeinek és ezzel kapcsolatos embereknek a felkeresésére. Egyúttal vallási tanítóktól kértünk tanácsokat és kipcsák szenthelyeket látogattunk meg. Kipcsák a legnagyobb karakalpak nemzetség, mely tagjai mind a magyarországi kunokkal, besenyőkkel és palócokkal is rokonságot tartanak. A karakalpak tartózkodásunk során, becsléseink szerint mintegy 1000 emberrel ismerkedtünk meg, foglalmaztuk meg misszióink lényegét. Mivel a fent említett okok miatt látogatásunk publicitást nem kaphatott, az események mindig a magánszférában zajlottak. Itt találkoztunk művészekkel színészekkel, tudósokkal, zeneészekkel, tanárokkal, miniszterekkel és tábornokokkal, többek között.

Nöküsz (Karakalpakföld fővárosa)

Új Múzeumban megtekintettük a karakalpak néprajzi kiállítást Mádoki Kongur István barátja segítségével

Régi Múzeumban betekintést kaptunk a karakalpak értelmiség lehetséges életpályájába.

Karakalpak Televízió épületében bemutattuk Somfai Kara Dávid Vámbéryről szóló filmjének karakalpak vonatkozásait.

Konzultációk helyi népi vallási vezetőknel: isijánoknál, makszimoknál, aki segíteni igyekeztek Iszáék molla és Turgan nyomának fellellésében, eltűnésének értelmezésében

Orosz kulturális központban tartott orosz nyelvű foglalkozásokra járatják a karakalpak értelmiség képviselői óvodás korú gyerekeiket, hogy azok sikeresen felvételezhessenek orosz nyelvű iskolákba. Ezzel fejezik ki özbekektől különálló identitásukat.

Óhitűek felkeresése, részvétel vasárnapi szertartásukon 1873-ban több óhitű csoport került a karakalpakföldjére. A kutatás során felkerestük őket, résztvettünk szertartásaikon, megismerkedtünk történetükkel, kilátásaikkal. Minden óhitű beszél karakalpak nyelven.

Kazakok a nagy éhínség során menekültek Kazaksztánból ide. Majd hamradát teszik ki a lakosságnak. Senki sem beszél oroszul csak kazakul, mely könnyen érthető a karakalpakok számára is.

A karakalpakok kipcsákok központi településén (Simbaj) a zeneiskola épületében hallgattunk meg népzeneészeket, akik zenetanárként dolgoztak az intézményben. Néhány nagyon érdekes előadást hallhattunk fiatal zenészeketől. Népzenei érdeklődésünket jórészt az motíválta, hogy a csodaszarvas témájához hasonló vagy konkrétan szarvas motívumon alapuló dalokat találjunk. Ahhoz a kérdéshez

szerettünk volna közelebb kerülni, hogy mi határozta meg Iszhak molla döntését, választását, hogy Arany Csodaszarvasát anyanyelvére fordítsa le? Mi volt az a minta, motiváció, mely alapján így dönthetett?

Utazásunk során minden nap több karakalpak szent emlékhelyét kerestük fel. Ezek között különleges helyet foglal el Edige batir szálláshelye, a karakalpak pusztá belsejében az utolsó lakott hely peremén. Edige batir (1352-1419) az Aranyhorda széthullásával egyesíteni tudta a különböző nogaj és karakalpak nemzetségeket a 15. század elején. Hitük szerint tetteit megénekelő epikus költemény regélése hatására el kezd esni az eső, mely különleges esemény Karakalpakföldön.

Kongirati utazásunk során a helyi polgármesteri hivatal kirendelt kísérőjével valósulhatott meg. Ez az utazás során is mint máskor szenthelyeket látogattunk meg (az egyik kapcsolatban állt Vámbéry és Iszhak molla kongirati utazásával), jártunk két helyi tudósnál, aki Iszhak molla életéről meséltek nekünk részleteket. Ezen utazás során találkoztunk regösökkel, népzeneészekkel, akikkel felvételeket is készítettünk.

A kongirati zenei felvételek két helyszínen folytak. Egyrészt rögtön a megérkezésünk után a polgármesteri hivatal dísztermében készítettünk felvételt az egyik utolsó öreg *zsirauval* (neve). Repertoire-jában rövidebb és hosszabb énekek és ének nélküli improvizációk szerepeltek. Bár hangja nem lehetett már annyira erőteljes, érdes, mint valaha, de hangszeres játéka, ennek ellenére nagyon szép, érett volt. Először hallottunk nem énekes, hangszeres játékot kobyz-on.

Este egy családhoz vittek el helyi kísérőink vendégségbe, akiknek tagjai népzeneészek voltak. A férj helyi özbek a feleség karakalpak származású. Az asszony dutáron játszott és énekelt, míg a férj kisméretű kobuzon és szintén játszott dutáron. A nő szóló darabot nem játszott csak férfi hangszeres kíséretével. Egy nagyon szép és erőteljes dalt, melyet az alpamys lemez hatodik oldalán is fel lehet fedezni. Még egy zenész lépett fel az este folyamán, aki dorombon és körtemuzsikán, és a fellépés során készített nádsípon játszott (improvizált) rövidebb dalokat.

Kongiratban találkoztunk Iszhak molla helyi özbek kutatójával. A helyi karakalpak kísérőink (tudományos kutatók és helyi tudással rendelkező tanárok – Isán leszármazottak) elhúzódozó komoly már-már tudományos vitába keveredtek az özbek kutatóval Iszhak molla származását illetően. A feszültség abból adódott, hogy vajon Iszhak mollának özbek vagy karakalpak felmenői voltak. Mindketten tudtuk, hogy ebben a vitában nem szabad ott a helyszínen állást foglalnunk. Másrészt amint özbek közegbe léptünk felmerült a tikos ügynök jelenlétének kérdése, melynek kísérőink tudatában voltak, de nem tualjdönitottak különösebb jelentőséget, velünk ellentétben, hiszen számukra Iszhak molla volt a tét.

Késő este az egykori angol tanárral találkoztunk (név), aki a *hodzsa* vagy *sejk* nemzetség rangidős vezetője, annak a nemzetségnek, ahova Iszhak molla is tartozott. A beszélgetés során Iszhak molla őseit vettük sorra. Iszhak molla olyan nemzetségbe tartozott, melynek tagjai vallási tanítók voltak, szent emberek. Nemzetsége általa felvázolt erdettörténete arra utalt, hogy Iszhak molla a helyi sejh (azaz arab

hittérítő) származású lehetett. Az este folyamán a Vámbéry által közölt, Kongiratra vonatkozó tudásanyagot a helyi (lokális történelemre és helyismeretre vonatkozó) tudással ütköztettük. Ennek egyik eleme a hajózható folyók számabevétele volt. Vámbéry utazásának részleteit a helyi toponimára és domborzatra igekeztünk vetíteni és értelmezni a disszonanciákat. Ennek jegyében kapott jelentőséget az a momentum, hogy a délután folyamán, egy az Amu-darja mellékága mellett fekvő szenthelyet látogattunk meg, ahol, Vámbéry Ármin és Iszhak molla is utazott Kongirat felé.

A kongirati utazás során közös terveket fogalmaztunk meg arról, hogyan lehetne méltó emlékhelyet kialakítani Iszhak molla (és Vámbéry Ármin) számára Kongiratban, a most felújított mecset falán, ahol emlék-kiállításnak is helyet adnának, tettek ígéretet a város vezetői.

Végül meg kell jegyeznünk, hogy a térségben kutató magyar utazók és helyi terepmunkatársaik közötti viszonyok megértésére irányuló kutatásaink során szerzett tapasztalataink nemcsak arra engednek következtetni, hogy milyen jellegű és mekkora nehézséget jelentett a keleti utastársaknak a magyarországi viszonyokhoz való alkalmazkodás, hanem azt is, hogy a magyar utazóknak (Vámbéry Árminnak és Almásy Györgynek) is komoly erőfeszítéseket kellett tenniük a kolonialista és helyi őslakos kapcsolathálókkal és ezek saját céljaikra való használata során. Míg magyar földön a keleti utastársak, addig Közép-Ázsiában a magyar utazóknak kellett magukat, hazájukat és kultúrájukat folyamatosan reprezentálniuk.

A legnagyobb tisztelet hangján szeretnénk köszönetünket kinyilvánítani a Klebelsberg Kunó Ösztöndíj-Bizottságnak, mivel lehetővé tették, hogy a magyar kultúrát képviseljük Közép-Ázsiában a 19. század végi 20. század eleji magyar kutatók életművének és munkásságának közvetítésével. Ezek az közös kutatások, az orosz (szovjet) rendszer által nem kompromittált utitársak történetei lehetőséget teremtenek a helyi értelmiségnek nemzeti identitásuk megerősítésére. Másrészt új közös projektek megfogalmazására adódik lehetőség. Ez nemcsak a közép-ázsiai emberek számára, hanem számunkra is lételem, és hatalmas öröm immár közel harminc éve (1989-2018) ebben a térségben mozogni, nyomot hagyni. Köszönet érte.

Sántha István és Somfai Kara Dávid

Sántha István
Somfai Kara Dávid

Almásy-Vámbéry projekt
Klebelsberg Kunó-ösztöndíj
2018

Almásy György és Herbert von Archer (Croft) Graz 1906

2018. május 15. Almati/Városi Múzeum

2018. május 15. Almati/Városi Múzeum

2018. május 15. Almati/Városi Múzeum

2018. május 15. Almati/Városi Múzeum
(Blaumann Ferenc, magyar főkonzul)

2018. május 15. Almati/Városi Múzeum

2018. május 15. Almati/Városi Múzeum
(Babakumar Hijat és Nelja Buketova)

Turgán Berdikeúlu és az Almásy-fiúk (jobbról az “Angol beteg”,
Borostyánkő 1906)

Egyeztetés Pamírbek-vel és Talantáli manasz-mesélővel

Előadásunk felvezetése a biskeki Pedagógiai főiskolán

Megbeszélés a kirgiz kulturális miniszterrel és a Nemzeti múzeum igazgatójával

Kirgiz Nemzeti Múzeum

Almásy és K. Kucenko 1906 Przseválszk

Almásy 1906-os prsseválszki szálláshelyének megtalálása

Talantáli manasz-mesélővel és K. Kucenko-val 2018. május Karakol (Przseválszk)

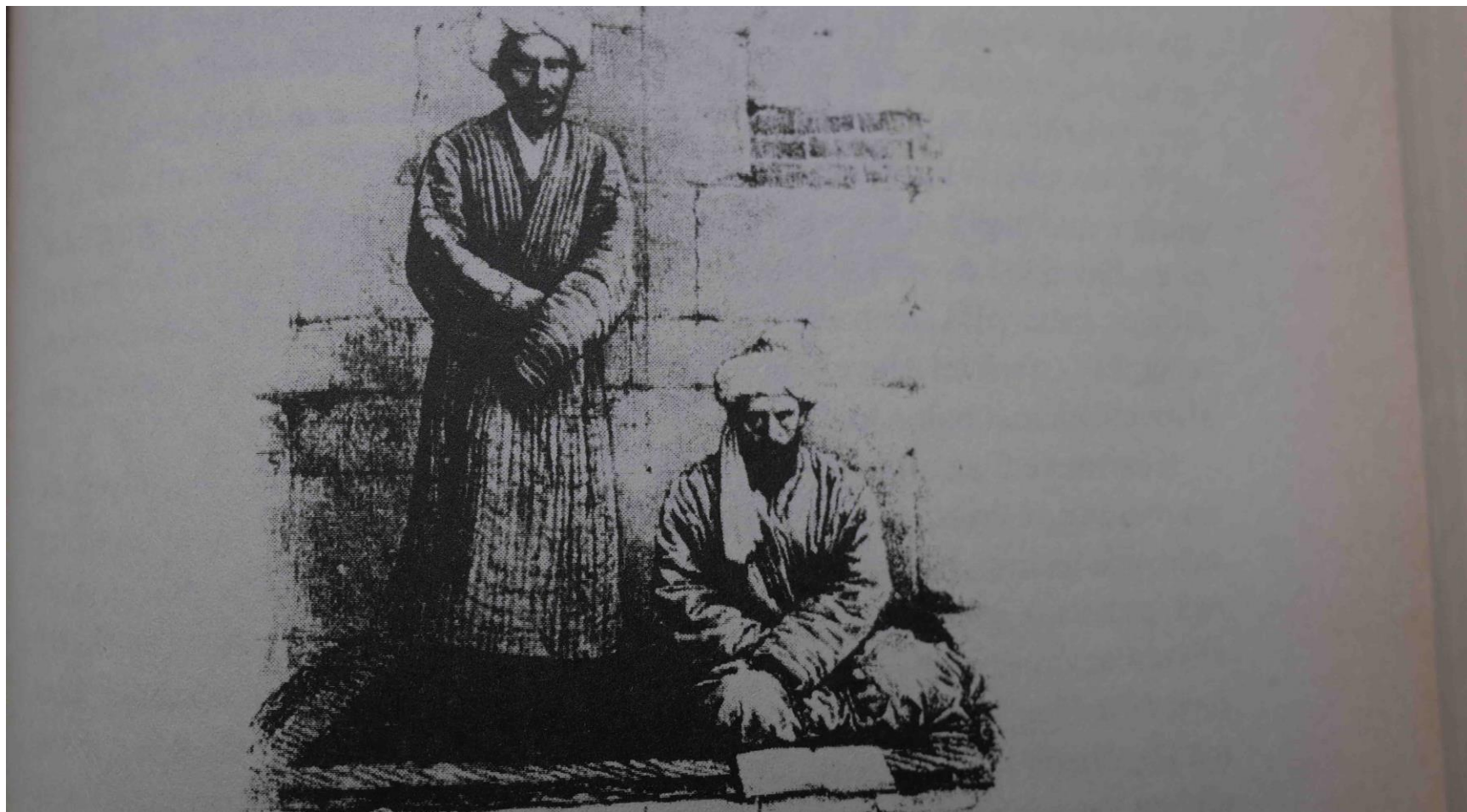
K. Kucenko és Talantáli manasz-mesélő
2018. május Karakol (Przseválszk)

K. Kucenko és I. Kucenko
2018. október Biskek

Vámbéry Ármin (ülő alak) és Iszhák Molla (álló alak)
1863

Egykori kikötő az Amu-darja folyó egyik ágán,
ahol Vámbéry és Iszhák Molla kikötött Kongirat felé menet
2018. október

Egyeztetés Iszhák Molla származásáról helyi özbeg és karakalpak értelmiségiekkel, 2018 október Kongirat

Egyeztetés Iszhák Molla származásáról a helyi hodzsalár törzs
rangidős vezetőjével (balról), 2018. október
Kongirat/Karakalpaksztán

Iszhák Molla és Vámbéry Ármin tervezett emlékhelye
2018. október Újmecset Kongirat/Karakalpaksztán

Egyeztetés Szejdin Amirlán folklórkutatóval és Szalamat Ajap zsirau-val
(regőssel) Arany János Csodaszarvas-ának (Iszhák Molla fordításában)
megéneklése előtt, 2018. október Nöküsz/Karakalpaksztán

